

ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΕΡΓΩΝ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΣΤΟ ΚΟΙΜΗΤΗΡΙΟ  
ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ ΑΠΟ ΤΗΝΙΟΥΣ  
ΜΑΡΜΑΡΟΤΕΧΝΙΤΕΣ

Φωτεινή Κελαδίτου  
υπ. Διδάκτωρ  
του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

*Θερμές ευχαριστίες στους μαρμαροτεχνίτες Μιχαήλ και Φραγκίσκο Βιδάλη για την παραχώρηση τεκμηριωτικού υλικού (πληροφορίες και φωτογραφικό υλικό) και στον κ. Παναγιώτη Ανύση για την διευκόλυνση της αρχαιακής και βιβλιογραφικής έρευνας στην Βιβλιοθήκη της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών.*

Η ιστορική, Ιερά Μονή της Ζωοδόχου Πηγής του Μπαλουκλή ή Βαλουκλή, γνωστή και ως Παναγία η Μπαλουκλιώτισσα ή Βαλουκλιώτισσα βρίσκεται στο προάστιο Ζεϊτίνμπουρνου (Zeytinburnu) της Κωνσταντινούπολης, έξω από τη δυτική πύλη της Σηλυβρίας όπου βρίσκονταν τα παλάτια στα οποία παραθέριζαν την άνοιξη οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες. Σήμερα συνιστά ένα από τα μεγαλύτερα θρησκευτικά προσκυνήματα της Ορθοδοξίας. Πρόκειται για το Ιερό Χριστιανικό Αγίασμα την ιστορία του οποίου συνοδεύουν πλήθος θαυμάτων.

Ένα θαύμα υπήρξε η αφορμή της κατασκευής του Μοναστηριού. Όταν ο Λέων ο Θράξ (401-474 μ.Χ.), απλός στρατιώτης επέστρεφε από πόλεμο στην Κωνσταντινούπολη, συνάντησε έναν τυφλό που του ζήτησε λίγο νερό. Ψάχνοντας για νερό άκουσε μία γυναικεία φωνή που του υπέδειξε την ιερή Πηγή. Έδωσε στον τυφλό να πει νερό και του έριξε λίγο στο πρόσωπό του. Ο τυφλός βρήκε το φως του και ο Λέοντας άκουσε τον προφητικό λόγο της γυναίκας, που δεν ήταν άλλη από την Παναγία, η οποία του αποκάλυψε ότι θα γίνει αυτοκράτορας. Ο Λέων Α΄ έκανε τάμα ότι εάν γίνει βασιλιάς θα χτίσει ένα παρεκκλήσι δίπλα στην Πηγή και αυτό έπραξε. Ο πρώτος ναός της Παναγίας της Πηγής ιδρύθηκε

τον 5<sup>ο</sup> αι. μ.Χ.. Κατά την μακραίωνη πορεία του μέσα στο χρόνο ο ναός καταστράφηκε αρκετές φορές και ξαναχτίστηκε ταυτίζοντας την τύχη του με αυτή των Ρωμαίων της Πόλης. Η θρυλική Μονή είναι συνδεδεμένη με την πτώση της Κωνσταντινούπολης στις 29 Μαΐου 1453. Σύμφωνα με την παράδοση, ένας καλόγερος τηγάνιζε ψάρια δίπλα στην πηγή που αναβλύζει αγιασμένο νερό στα θεμέλια του μοναστηριού και η οποία σήμερα έχει περιληφθεί σε μικρότερο ναΐσκο. Όταν ο καλόγερος πληροφορήθηκε την πτώση της Πόλης είπε ότι θα πίστευε το γεγονός αυτό μόνο αν τα ψάρια ζωντάνευαν και έπεφταν στο νερό. Πριν τελειώσει τη φράση του τα μισοτηγανισμένα ψάρια ζωντάνεψαν και πήδηξαν στο νερό της ιερής Πηγής. Λόγω αυτών των ψαριών- το ψάρι στα τούρκικα ονομάζεται μπαλούκ (baluk)- η Ζωοδόχος Πηγή αποκαλείται από Τούρκους και Έλληνες Μπαλουκλή. Ο τύπος του εικονίσματος της Παναγίας Ζωοδόχου Πηγής διαδόθηκε από το Μπαλουκλή σε όλον τον ορθόδοξο κόσμο και εορτάζεται την Παρασκευή της Διακαινησίμου εβδομάδας.



(Φωτογραφία από το αρχείο των Μ. & Φ. Βιδάλη)

Η Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή της Ζωοδόχου Πηγής Βαλουκλή αποτελείται από το γυναικείο σήμερα Μοναστήρι, το Αγίασμα και την Εκκλησία. Ταφικές εγχάρακτες πλάκες, που προέρχονται από διάφορα κοιμητήρια, καλύπτουν το δάπεδο του αύλειου χώρου της Μονής. Δίπλα στην Μονή βρίσκεται το ελληνορθόδοξο κοιμητήριο.

Πριν δύο χρόνια περίπου πραγματοποιήθηκαν έργα μικρής κλίμακας, αλλά μεγάλης αξιακής σημασίας στο Κοιμητήριον Πατριαρχών, Μεγάλων Ευεργετών του Γένους και Αρχιερέων, το οποίο βρίσκεται σε διακριτό περίβολο, εντός της Μονής Μπαλουκλή. Η είσοδος στο προαναφερόμενο κοιμητήριο πραγματοποιείται είτε μέσα από τον εξωνάρθηκα του ναού είτε από την πλαϊνή είσοδο του Αγιάσματος. Ο συμβολισμός των νεκροταφείων που βρίσκονται εντός του περιβόλου ενός ναού, ιδίως στην Ορθόδοξη και γενικότερα τη Χριστιανική παράδοση, είναι βαθιά θεολογικός και εκκλησιολογικός. Το

συγκεκριμένο κοιμητήριο είναι ανεξάρτητο και ταυτόχρονα ενταγμένο σε έναν θρησκευτικό λατρευτικό χώρο. Ο περίβολος του ναού είναι αφιερωμένος στον Θεό. Η ταφή λοιπόν εντός του ιερού αυτού χώρου θεωρείται τιμή για τον κεκοιμημένο, ένδειξη ότι αναπαύεται «υπό τη σκέπη» της Εκκλησίας. Δεκατρείς Πατριάρχες, Μεγάλοι Ευεργέτες του Γένους και ορισμένοι Αρχιερείς αναπαύονται στον ιερό αυτό χώρο.

Ο τρόπος με τον οποίο συμπεριφέρεται μία κοινότητα στους νεκρούς της αντικατοπτρίζει όχι μόνο τα ήθη, τα έθιμα, τις θρησκευτικές συνήθειες, τις δοξαστικές αντιλήψεις αλλά τον πολιτισμό της. Τα κοιμητήρια αποτελούν σήμερα ιστορικά, καλλιτεχνικά και κοινωνικά αρχεία της εκάστοτε κοινωνίας του τόπου που τα φιλοξενεί. Λειτουργούν ως «ανοικτά μουσεία ιστορίας», λόγω του ότι συχνά περιλαμβάνουν μνημεία υψηλής αισθητικής αξίας. Ταυτόχρονα συνιστούν δημογραφικά κατάστοιχα. Παρέχουν πληροφορίες για πρόσωπα, οικογένειες αλλά και για περιόδους ακμής ή παρακμής που βίωσε η εκάστοτε περιοχή. Εντός αυτών μπορεί κανείς να ανιχνεύσει τις θρησκευτικές αντιλήψεις, τα ταφικά έθιμα, τα ήθη, τις συνήθειες, τις αισθητικές τάσεις, δύναται να συγκεντρώσει στοιχεία και να εξαγάγει συμπεράσματα για την πολιτισμική ταυτότητα της ανθρώπινης γηγενούς παρουσίας. Είναι τόποι μνήμης, τιμής και σεβασμού, χώροι συναισθηματικά φορτισμένοι, χώροι τερματικοί της ανθρώπινης ύπαρξης, χώροι έκφρασης λατρείας και πίστης, με διακριτά χαρακτηριστικά, μορφή και ταυτότητα. Είναι τοπόσημα με ιδιαίτερη σημασία που προάγουν την κοινωνική και ανθρωπολογική διάσταση ενώ καθίστανται σημεία αναστοχασμού, στάσεων και συμπεριφορών. Συνιστούν «ζώντες μάρτυρες» γεγονότων και τεκμήρια της πορείας μιας κοινωνίας στο χρόνο. Είναι η πολιτιστική κληρονομιά που πρέπει να διαφυλάσσεται γιατί συνδέεται άμεσα με την διαμορφωμένη συλλογική ταυτότητα της εκάστοτε κοινωνίας και ο

σεβασμός που αποδίδει αυτή στους νεκρούς της. Τα κοιμητήρια είναι μάρτυρες πεπραγμένων σημαντικών προσωπικοτήτων που έγραψαν ιστορία αφήνοντας έργο αξιομνημόνευτο. Το Κοιμητήριο Πατριαρχών της Ιεράς Μονής Μπαλουκλή είναι ένα από τα σημαντικότερα της Ευρώπης. Πρόκειται για ένα μνημείο ιστορικό, θρησκευτικό, πολιτιστικό. Σιωπηλός μάρτυρας της ύπαρξης, του έργου και της ιστορίας του ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης που μεγαλούργησε για αιώνες στα μικρασιατικά εδάφη. Συνάμα πρόκειται για έναν φορέα πολιτιστικής κληρονομιάς. Το Κοιμητήριο Πατριαρχών της Ιεράς Μονής Μπαλουκλή είναι εγγεγραμμένο μέλος των Σπουδαίων Νεκροταφείων της Ευρώπης “Association of Significant Cemeteries of Europe, ASCE”.

Δείγμα σεβασμού στην ιστορία του ελληνισμού και αντίσταση στο χρόνο και τη φθορά υπήρξαν οι ενέργειες αποκατάστασης που πραγματοποιήθηκαν στο προαναφερόμενο Κοιμητήριο. Συγκεκριμένα συντηρήθηκαν και αποκαταστάθηκαν τα ταφικά μνημεία των εξής Οικουμενικών Πατριαρχών: Άνθιμου Ζ΄, Μελετίου Γ΄, Γερμανού Δ΄, Δημητρίου Α΄, Φωτίου Β΄, Βασιλείου Γ΄, Γρηγορίου Ζ΄, Βενιαμίν Α΄, Μάξιμου Ε΄, Αθηναγόρα Α΄, Κωνσταντίνου ΣΤ΄, Ιωακείμ Β΄, Διονυσίου Ε΄, Άνθιμου του από Κυζίκου, Κωνσταντίου Α΄. Επίσης, του Μητροπολίτη Προύσης Δωρόθεου καθώς και των Ασημάκη Δούκα Χατζόπουλου, Γεωργίου Χρυσοβέργη και Απ. Α. Σιδερίδη.



Επιτοίχια μαρμάρινη επιγραφή με τα ονόματα των Πατριάρχων που είναι ενταφιασμένοι στο νεκροταφείο της μονής (φωτογραφία Θ. Κιζιρίδου) αντλήθηκε από το <https://www.iellada.gr/tags/patriarhiki-moni-zoodohoy-pigis-valoykli-tafoi-patriarhon/7-2-2022>.

Το μικρό αυτό σε κλίμακα αλλά μεγάλο σε σημασία έργο εκκίνησε από τον επιχειρηματία, ερευνητή και μελετητή της ιστορίας της Πολίτικης ρωμοσύνης Νικόλαο Μιχαηλίδη, τον βασικό χορηγό Στέλιο Στεφάνου και πραγματοποιήθηκε από τους καταγόμενους από το χωριό της Τήνου Φαλατάδο, μαρμαροτεχνίτες, Μιχαήλ και Φραγκίσκο Βιδάλη<sup>1</sup>,

<sup>1</sup> Ο Μιχαήλ Βιδάλης, μαρμαρογλύπτης και μαρμαροτεχνίτης, κατάγεται από τον Φαλατάδο Τήνου. Είναι απόφοιτος του Προπαρασκευαστικού & Επαγγελματικού Σχολείου Καλών Τεχνών Πανόρμου Τήνου. Το 1986 δημιούργησε το δικό του εργαστήριο στην Τήνο, που λειτουργεί μέχρι και σήμερα. Το όνομά του συνδέεται με πλήθος καλλιτεχνικών και τεχνικών εργασιών, όπως ενδεικτικά αναφέρονται, τέμπλο, κολόνες, Αγία Τράπεζα, κιβόρια, προσκυνητάρια στον Άγιο Ιωάννη Θεολόγο, στον Άγιο Αθανάσιο στο Δεσπήλιο Καστοριάς, στους Ταξιάρχες στο Λεοντάρι Αρκαδίας, έργα συντήρησης και αποκατάστασης στην Ιερά Μητρόπολη Αθηνών, ενώ παράλληλα έχει προβεί σε έργα λάξευσης, κατασκευής, αποκατάστασης, συντήρησης του Μεγάρου της Ακαδημίας Αθηνών, σε αρχαιολογικούς χώρους, σε σταθμούς του μετρό στην Αθήνα (Σύνταγμα, Ευαγγελισμό κ.ά.) Κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής του πορείας συνεργάστηκε με σπουδαίους γλύπτες, όπως τον καθηγητή Μαρμαρογλυπτικής της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών Νικόλαο Παρασκευά και το γλύπτη Πραξιτέλη Τζανουλίνο αλλά και με πλήθος τεχνιτών καθώς η επαγγελματική του δραστηριότητα διαπιστώνεται εντός και εκτός Ελλάδος. Συνεχιστής της μαρμαροτεχνικής παράδοσης είναι σήμερα ο υιός του Φραγκίσκος Βιδάλης.

υπό την εποπτεία και την καθοδήγηση του φημισμένου γλύπτη Πραξιτέλη Τζανουλίνου.

Πρόκειται για ένα χειροτεχνικό έργο το οποίο εκφράζει τη συμπερίληψη, μίας πρωτοβουλίας έκφρασης μεγίστου ενδιαφέροντος και αγάπης για καθετί που συνιστά μαρτυρία της μακραίωνης ελληνικής ύπαρξης στην Μ. Ασία, φροντίδας και φόβου που γεννάται από την απειλή της λήθης, αλλά και επικύρωση της διαχρονικής ύπαρξης, μίας ακμαίας, ζώσας πολιτιστικής παράδοσης, αυτής της τηνιακής μαρμαροτεχνίας.

Η φροντίδα και το ενδιαφέρον για αποκατάσταση των ταφικών μνημείων, δεν αποτελεί απλά μία δραστηριότητα σεβασμού και τιμής προς τους νεκρούς. Είναι καθήκον, επιβεβλημένο και άρρηκτα συνδεδεμένο με την διαμορφωμένη πολιτισμική και εθνική ταυτότητα κάθε πολιτισμένου λαού. Συνδέεται με την λατρευτική ζωή των πιστών καθότι πρόκειται για χώρους μνήμης και πολιτισμού με κοινωνικές και ανθρωπολογικές διαστάσεις. Ταυτόχρονα, το έργο αυτό εκφράζει αναμφίβολα έντονη επιθυμία για τη διατήρηση της ιστορικής και πνευματικής ελληνικής κληρονομιάς προκειμένου να μην οδηγηθούν χριστιανικά μνημεία στην εγκατάλειψη, την καταστροφή και τη λήθη. Η κάθε μορφή δραστηριότητας, αποκατάστασης και διάσωσης θρησκευτικών και λατρευτικών χώρων συνιστά παρακαταθήκη για τις μελλοντικές γενιές, ενώ συγχρόνως καταδεικνύει ότι η πίστη συνεχίζει να είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με αιώνιες πολιτιστικές και ηθικές αξίες. Τα κοιμητήρια ως μάρτυρες και πηγές πληροφοριών για τους σύγχρονους επιστήμονες και τους επισκέπτες συνιστούν πεδία μελέτης και έρευνας. Πρόκειται για χώρους γνώσης, συναισθηματικά φορτισμένους και ιστορικά αξιομνημόνευτους, πηγές πολύτιμων πληροφοριών. Τα κοιμητήρια έχουν ιδιαίτερη σημασία για κάθε κοινωνία. Νοηματοδοτούνται από αντιθέσεις (ζωή-θάνατος, έξοδος από έναν κόσμο

– είσοδος σε άλλον, μνήμη- λήθη, τέλος-αρχή κ.ά.), ζεύγη εκ διαμέτρου αντίθετων εννοιών και ιδεών. Οι αντιθέσεις αυτές συνυπάρχουν αρμονικά και η συνύπαρξη αυτή προκαλεί δέος, σεβασμό, φροντίδα, ανάγκη φύλαξης και διατήρησης αυτών των μνημείων. Συνδέουν το χθες με το σήμερα με μία σιωπή εκκωφαντική ιστορικών υπάρξεων που άφησαν το στίγμα τους και έγραψαν ιστορία. Στους χώρους αυτούς, το δημόσιο συμπλέκεται με το ιδιωτικό συγκροτώντας το Όλον, τη συνεκτικότητα της πορείας και του κύκλου της ανθρώπινης ύπαρξης.

Η πρακτική υλοποίηση του έργου για την αποκατάσταση του Κοιμητηρίου των Πατριαρχών στη Μονή της Ζωοδόχου Πηγής ξεκίνησε με την αναχώρηση των Τηνίων μαρμαροτεχνίτων Μιχαήλ και Φραγκίσκου Βιδάλη στις 24 Οκτωβρίου 2023 από την Τήνο για την Κωνσταντινούπολη. Ο χρόνος που απαιτήθηκε για την ολοκλήρωση του προαναφερόμενου έργου ήταν διάρκειας δεκαέξι ημερών με την αρωγή και την οικονομική συνδρομή των δωρητών Νικολάου Μιχαηλίδη και Στυλιανού Στεφάνου, ενώ το Οικουμενικό Πατριαρχείο έδειξε περισσή φροντίδα και διευκόλυνε την παραμονή των προαναφερόμενων μαρμαροτεχνιτών. Η επίτευξη οποιασδήποτε μορφής έργου σε έναν τέτοιο χώρο προϋποθέτει την έγκριση και τη συναίνεση της εκκλησιαστικής αρχής του εκάστοτε τόπου που φιλοξενεί το μνημείο ενδιαφέροντος.

Αδρομερώς αναφέρονται τα στάδια υλοποίησης του εν λόγω έργου, το οποίο πραγματοποιήθηκε με τη χρήση παραδοσιακών και σύγχρονων εργαλείων και τεχνικών, ως τμήματα ενός ευρύτερου έργου με παραδοσιακές και σύγχρονες προεκτάσεις. Οι μαρμαροτεχνίτες ξεκίνησαν με τον καθαρισμό όλων των τάφων με χρήση πιεστικού νερού ενώ, όπου ο καθαρισμός δεν απέδωσε τα επιθυμητά αποτελέσματα, χρησιμοποιήθηκε ατμοκαθαριστής και περιστροφικό εργαλείο τύπου Dremel. Εν συνεχεία πραγματοποιήθηκε η χάραξη των ήδη υπαρχόντων

γραμμάτων που είχαν διαβρωθεί με την πάροδο του χρόνου. Σε ορισμένους από αυτούς τους τάφους, η χάραξη των γραμμάτων είχε σχεδόν απαλειφθεί. Στόχος ήταν η διαφύλαξη της αρχικής μορφής τους χωρίς αισθητικές παρεμβάσεις. Οι επιγραφές που μαρτυρούν την ταυτότητα των κεκοιμημένων προσωπικοτήτων είναι γραμμένες στην ελληνική γλώσσα. Τέλος, οι εργασίες ολοκληρώθηκαν με την αρμολόγηση των τάφων και τον καλλωπισμό των περιμετρικά σε αυτούς δαπέδων.

## ΠΡΙΝ



## ΜΕΤΑ



*Ο μαρμαροτεχνίτης Μιχαήλ Βιδάλης κατά την εκτέλεση του έργου. (Φωτογραφία από το αρχείο των Μ. & Φ. Βιδάλη)*

Η αξία του έργου αυτού συγκροτείται από πολλές και ποικίλες εννοιολογικές συνιστώσες, πέραν της ιστορικής και πολιτισμικής, όπως

αυτές της επιχείρησης εργασιών και ανάληψης έργων μαρμαροτεχνιτών εκτός των στενών γεωγραφικών ορίων της τηνιακής νήσου, της ανθρωπο-δομικής σύνθεσης και οργάνωσης των σύγχρονων τηνιακών εργαστηρίων, της διάδοσης της τέχνης της σμίλης και του μαρμάρου από πατέρα σε γιο, της σύγχρονης χειροτεχνίας, της χρήσης της τεχνολογίας, της εργαλειακής εξέλιξης, της παράδοσης συνοδοιπορούσας με την τεχνολογική πρόοδο κ.ά. τεκμαίροντας ότι μέχρι και σήμερα υφίσταται μία ζώσα πολιτιστική παράδοση στη νήσο Τήνο, μία κληρονομιά ταυτόσημη με ποιοτικά άρτιες εργασίες και δημιουργήματα- αυτή της μαρμαροτεχνίας.

Στη νήσο Τήνο επιχωριάζει το φαινόμενο των οικογενειών μαρμαροτεχνιτών, μαρμαρογλυπτών και γλυπτών μέχρι και σήμερα<sup>1</sup>. Τα εργαστήρια είναι συνήθως οικογενειακά και ιεραρχικά οργανωμένα. Η ύπαρξη ιεραρχίας διαπιστώνεται ήδη από την εποχή της ενετοκρατίας, όπως και η τεχνογνωσία του μαρμάρου. Η κληρονομική διαδοχή των εργαστηρίων δημιουργεί γενιές μαρμαροτεχνιτών, μαρμαρογλυπτών και γλυπτών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνιστά ο Μιχαήλ Βιδάλης, ο οποίος διατηρεί οργανωμένο εργαστήριο μαρμαροτεχνίας από το 1986 έως και σήμερα. Στο ίδιο εργαστήριο, αφού πέρασε μία περίοδο μαθητείας, εργάζεται και ο γιος του Φραγκίσκος. Η τέχνη του μαρμάρου και τα μυστικά της αλλά και γενικότερα η φύση και η επεξεργασία αυτού του τόσο σκληρού και άκαμπτου υλικού, εξακολουθούν να μεταλαμπαδεύονται από γενιά σε γενιά, από πατέρα σε γιο, διδάσκονται προφορικά, εμπειρικά, μέσα σε εργαστήρια, αλλά και έξω, σε δημόσιους χώρους που κοσμούνται από μαρμάρινες δημιουργίες και κατασκευές, σε κτήρια εμβληματικά, στις εκκλησίες, στους περιστεριώνες, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Η τέχνη του μαρμάρου εκκινεί δίκτυα υπηρεσιών, προωθεί την εμπορική δραστηριότητα και αναζωογονεί την τοπική

οικονομία. Παράλληλα, ιδέες, αντιλήψεις, εμπειρίες διακινούνται και κουλτούρες αναπλάθονται, με την ώσμωση διαφορετικών πολιτισμικών στοιχείων. Πρόκειται για τη διανεμημένη κληρονομιά της μαρμαροτεχνίας που εξατομικεύεται προσδίδοντας ταυτότητα διακριτότητας και συνδέοντας έργο και δημιουργό. Περήφανοι οι Τήνιοι δημιουργοί, τεχνίτες και μάστορες υπογράφουν τα έργα τους και συνδέουν το όνομα τους με αυτά, ενώ παράλληλα εξελίσσουν την τέχνη τους με νέες εικόνες, ερεθίσματα, ιδέες και αντιλήψεις. Τα έργα αποτελούν παρακαταθήκη της τέχνης του μαρμάρου, που από αναγκαιότητα έγινε πόρος πολιτιστικής ανάπτυξης για την Τήνο και από λαϊκή τέχνη καλλιτεχνία.

Δεν είναι τυχαίο και αξίζει να σημειωθεί ότι η τηνιακή μαρμαροτεχνία το 2013 εγγράφηκε στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας ενώ το 2015 στη Διάσκεψη της UNESCO στην Ναμίμπια εντάχθηκε στον Αντιπροσωπευτικό Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας. Είναι το τρίτο κατά σειρά στοιχείο που έχει εγγράψει η χώρα μας στον συγκεκριμένο κατάλογο.

Η παρουσία της Τηνιακής μαρμαροτεχνίας ανιχνεύεται εδώ και αιώνες σε κάθε γωνιά της Μεσογείου. Η μικρής κλίμακας εργασίες συντήρησης και αποκατάστασης που πραγματοποιήθηκαν στο Πατριαρχικό κοιμητήριο της Μονής Μπαλουκλή αποτελεί μία ακόμη μαρτυρία της ζώσας, δυναμικής μέχρι και σήμερα τηνιακής μαρμαροτεχνίας, που ως πόρος άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς συνιστά σημαντικό παράγοντα διαμόρφωσης της πολιτιστικής ταυτότητας των Τηνίων. Το έργο τους, έκφραση της τηνιακής δημιουργίας, μαρτυρείται εκτός άλλων και σε σπουδαία κοιμητήρια. Τα τελευταία συνιστούν διαχρονικούς φορείς ιστορικής, θρησκευτικής, πνευματικής, κοινωνικής και καλλιτεχνικής έκφρασης. Η Μονή του Μπαλουκλή, ως εστία

ελληνισμού και έκφρασης της πολιτιστικής ταυτότητας του ρωμαϊκού στοιχείου που έζησε και μεγαλούργησε για αιώνες στα αλησμόνητα μικρασιατικά εδάφη, είναι σήμερα σημαντικότετος προσκυνηματικός και τουριστικός προορισμός, σημείο συνάντησης της ιστορίας, της θρησκείας και της καλλιτεχνίας.

**Στο ακόλουθο φωτογραφικό υλικό (17 φωτογραφίες από το αρχείο των Μ. & Φ. Βιδάλη) παρατίθενται συγκριτικά σε ζεύγη οι τάφοι του Κοιμητηρίου της Μονής Βαλουκλή πριν και μετά την ολοκλήρωση του έργου συντηρήσεώς τους.**

# ΠΡΙΝ



# ΜΕΤΑ



# ΠΡΙΝ



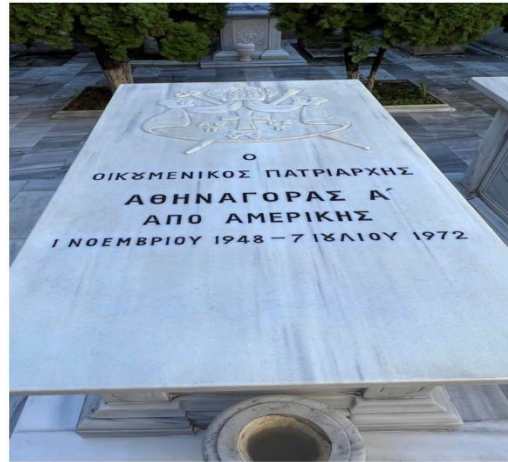
# ΜΕΤΑ



**ΠΡΙΝ**



**ΜΕΤΑ**



**ΠΡΙΝ**



**ΜΕΤΑ**



# ΠΡΙΝ



# ΜΕΤΑ



# ΠΡΙΝ



# ΜΕΤΑ



# ΠΡΙΝ



# ΜΕΤΑ



# ΠΡΙΝ



# ΜΕΤΑ



## **ΒΙΒΙΟΓΡΑΦΙΑ**

1. Ευγένιος (Μ. Γεδεών), ιερέυς, *Η Ζωοδόχος Πηγή*, Αθήνα, 1886.
2. Η Συντακτική Ομάδα, 'Έργα συντηρήσεως στους τάφους των Πατριαρχών στη Μονή της Ζωοδόχου Πηγής', *Τα Νέα της Καρδιανής, Τρίμηνη περιοδική έκδοση της Αδελφότητας Τηνίων Καρδιανιωτών 'Η Αγία Τριάς'*, αρ. φύλλου 100, Οκτώβριος-Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2023, εκδότης Κων/νος Καραίσκος, Αθήνα, 2023, σ. 3.
3. Πατρινέλης Χ.Γ., 'Βαλουκλή, Μονή', στη *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία (Απροσωποληψία-Βυζάντιον)*, ιδιοκτησία Αθαν. Μαρτίνογ, τ. 3<sup>ος</sup>, Αθήναι, 1963.
4. Παυλόπουλος Δημήτρης, «Η μαρμαρογλυπτική», στον συλλογικό τόμο *Τήνος – Ιστορία και πολιτισμός* (επιμ. π. Μάρκος Φώσκολος) τόμ. Β', Δεδεμάδη, Αθήνα 2006, σ. 204.
1. Πολυμενίδης Γιάννη, *Το Κοιμητήριο ως χώρος μνήμης και πολιτισμού*, αντλήθηκε από το <https://e-thessalia.gr/quot-to-koimitirio-os-choros-mnimis-kai-politismoy-quot/23-2-2024>.
5. Σκαρλάτος Βυζάντιος, *Η Κωνσταντινούπολις*, τ. Α', σ.σ. 335-339.
6. Χουζούρη Κατερίνα, *Το Αγίασμα της Παναγίας της Μπαλουκλιώτισσας ή Ζωοδόχου Πηγής της Κωνσταντινούπολης*, 29 Απριλίου 2022, αντήθηκε από το <https://www.pemptousia.gr/2022/04/to-agiasma-tis-panagias-tis-mpaloukli/4-2-2024>.
7. *Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν. Μεθοδική και συστηματική συμπόκνωσις και εκλαϊκευσις όλων των ανθρώπινων γνώσεων*, τ. Η', Έκδοσις της Εγκυκλοπαιδικής Επιθεωρήσεως 'ΗΛΙΟΣ', Αθήναι, σ.σ. 574-575.

## **ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ**

2. <https://www.pemptousia.gr/2022/04/to-agiasma-tis-panagias-tis-mpaloukli/4-2-2024>
3. <https://www.iellada.gr/tags/patriarhiki-moni-zoodohoy-pigis-valoykli-tafoi-patriarhon/7-2-2022>.
4. <https://moniagiasanastasias.gr/4-2-2024>
5. <https://archive.apan.gr/gr/data/archived-item/297/8-2-2024>
6. <https://archive.apan.gr/gr/data/Accompanying-List/943?depth=children/8-2-2024>.
7. <https://www.pontosnews.gr/440997/politika-mikrasiatika/zoodochos-pigi-tou-baloukli-to-istori/10-2-2024>

8. <https://www.pontosnews.gr/724505/pisti/zoodochos-pigi-sto-mpaloykli-to-istoriko-agiasma/17-2-2024>
9. <https://www.greecewithin.com/gr/konstantinoupoli/86-moni-valoukli-konstantinoupolis-diigontas-ta-na-min-klais/23-2-2024>
10. [https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%96%CF%89%CE%BF%CE%B4%CF%8C%CF%87%CE%BF%CF%82\\_%CE%A0%CE%B7%CE%B3%CE%AE\\_%CF%84%CE%BF%CF%85\\_%CE%9C%CF%80%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CF%85%CE%BA%CE%BB%CE%AF/23-2-2024](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%96%CF%89%CE%BF%CE%B4%CF%8C%CF%87%CE%BF%CF%82_%CE%A0%CE%B7%CE%B3%CE%AE_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%9C%CF%80%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CF%85%CE%BA%CE%BB%CE%AF/23-2-2024).
11. <https://ec-patr.org/afieroma/churches/show.php?lang=gr&id=39/28-2-2025>.
12. <https://ec-patr.org/20/11/10/25/o-panagiotatos-sti-i-moni-valoykli-met/ 12-12-2025>
13. <https://archive.apan.gr/gr/data/Accompanying-Item/24683/8-12-2025>